

אין כזית מצה לכל אחד ואחד

תפב דין מי שאין לו מצה שמורה. ובו סעיף אחד:

א [א] מי שאין לו * מצה (א) משומרת (ב) אלא כזית, (ג) מברך 'על אכילת *
(ד) [א] מרורי' ואוכל, וכשגומר סעודתו ממצה שאינה משומרת מברך (ד) 'על אכילת *
מצה' ואוכל (ה) אותו כזית (ו) ואינו טרעם אחריו כלום. סנה: * ומי שאין לו שני הלנות *^{טו}

משנה ברורה <עוז והדר> - ה / כהן, ישר הודפס מאתר אוצר החכמה

ברכי יוסף אורח חיים סימן תפב

ג. שנים שהיו בבית האסורין או במדבר בליל פסח ואין להם כי אם כזית אחד מצה בצמצום, מאן דאלים גבר, וחוטף כזית מצה ואוכל. בית יהודה סי' נ"ח.

שו"ת בית יהודה חלק אורח חיים סימן נח

שאלה בשנים שהיו בבית האסורין או במדבר בערב פסח ולא נמצא להם אלא כזית מצה בצמצום מי הוא הקודם לאוכלה וליפטר.

תשובה לכאורה נר' דאם א' מהם גדול מחבירו בחכמה ובמעשה הגדול קודם כעין הא דתנן פ' עשירי דזבחים דכל המקודש מחבירו קודם את חבירו ואשכחן כהאי גוונא בת"ת באב ובנו הצריכין ללמוד והיו שניהם שוין האב קודם כדאי' בטור יורה דעה ריש סי' רמ"ה אלא דיש לדחות דהתם הרי גם הבן יש לו חלק בשכר הלימוד דאלמלא עלייא לא מתקיימי אתכליא ועוד דשאני כח האב דעדיף לגבי הבן דמשא"כ לגבי אדם דעלמא אין לדחו' הא' מפני חבירו מכח קצת מעליותא דאית ביה אלא נלע"ד לפשוט ספק זה ממתני' דרפ"ב דיומא דתנן בראשונה כל מי שרוצה לתרום המזבח תורם ובזמן שהן מרובין רצין ועולין בכבש כל הקודם את חבירו בארבע אמות זכה ואם היו שניהם שוין הממונה אומר להן הצביעו כו' וא"כ ה"נ מאן דאלים גבר ואם שניהם שוין באלמות עושים פייס ביניהם מיהו יש לדחות שאני התם דחיוב הרמת הדשן אינה חובת הגוף המוטלת על כל אחד דהא בראשונה כל מי שרוצה לתרום תורם משא"כ הכא לגבי מצה דכל א' מחוייב באכילת מצה לילה הראשונה ולא סגי בלאו הכי לכך אפשר לומר דהכל תלוי במאן דאלים גבר וכן הדעת נוטה.

שערי תשובה סימן תפב

[א] מרור. עבה"ט וע' שו"ת בית יהודה סי' נ"ח שנים שהיו בבית האסורים או במדבר ולא נמצא להם אלא כזית מצה בצמצום מי קודם וכתב שיש לפשוט ממתני' דיומא בזמן שהם מרובים כו' וסיים דהכל תלוי בכל דאלים גבר ע"ש ולא נהירא דבכה"ג הו"ל מצה גזולה ואפילו אין בו ש"פ מ"מ הא דבעי' לכם במצה לאו משום מצוה הבאה בעבירה הוא אלא משום דילפינן לחם לחם מחלה דכתיב עריסותיכם להוציא את הגזול וא"כ כל שהוא גזול ואינו שלו אפילו אין בו ש"פ לא נפיק וקצת יש לדחות דאפשר דכיון שאין בו ש"פ דאתיהיב למחילה אין שם גזל עליו כלל: (וקצת משמע כן מהתוספות בסוכה ר"פ לולב הגזול שהקשו דל"ל גבי מצה טעמא דלכם ת"ל משום מצוה ה"ב ואם איתא הא משכחת לה בכה"ג שגזל כזית מצה ואינו ש"פ ואף ע"ג דלית ביה משום מצוה ה"ב מ"מ פסיל ליה מקרא מוכח דבעינן לכם וכן נראה לדיוק מרש"י דסוכה דף כ"ז דאמרינן מלמד שכל ישראל ראוין לישיב בסוכה אחת ופירש"י ואשתכח דלא מטי ש"פ לכל חד משמע דכל שאין בו ש"פ לא שייך לתת עליו שם סוכה שלו שיוצא בה אם לא שנצרך אליו חלק חבירו

ומוכרח מזה דיוצא בסוכה שאולה ואם כן ה"ה לענין שאין לתת עליו במצה שם גזולה מאחרים ולו' דלא מיקרי לכם דכיון שאינו ש"פ אם גזלה ממילא נעשית לכם ... אמנם שהמצה היא שלהם בשותפות אם בכח יגבר איש ועלתה ידו על יד רעהו לחטוף ממנו אי עביד לא מהני דמצת גזולה מיקרי אך עדיין יש להסתפק לפי מש"ל סי' תע"ה בשם מח"ב דעכ"פ קצת מצוה איכא בחצי שיעור וע"ש שהביא מהריטב"א ביומא גבי לחם הפנים שיש מגיעו כפול שנראה מדבריו שהוא מסתפק בדין ח"ש בקיום המצות דלפי"ז ז"ל שיהיה כ"א עומד בשלו לקיים קצת מצוה עכ"פ ואין רשאי האחר לוותר לחבירו שהוא יקיים כל המצות ואיהו גופיה לא יקיים כלל אך נראה דאפילו לפי דעת זו עדיף טפי שיטילו גורל ואם שיזכה האחד לקיים המצוה בשלימותה יהיה חלקו עמו בשכר המצוה שעל ידו נגמרה ולולא הוא לא היתה המצוה נעשית בשלימותה ודמי להא דיששכר וזבולן וכה"ג טובא שהמצוה בשלימותה הוא יותר גדול מאד מהשכר דקצת מצוה שיקיים בעצמו ולכשתתקיים בשלימותה ע"י האחד הרי הוא זוכה ומזכה אחרו עמו ואין זה כמוותר המצוה שיש לו לעשות כיון שהוא עושה ע"פ גורל וגם כשנותן לחבירו חלקו ע"י פיוס וריצוי נראה דלית לן בה כיון שזה גורם לקיום המצוה בשלימות' ומכ"ש לפי מש"ל דעת השבו"י ח"ב ובני חי' דבח"ש אין קיום המצוה כלל ועמ"ש אא"ז בת"ש סי' כ"ח לענין לכבד חבירו במצות כסוי או מילה דמייתי עלה ממ"ש חז"ל ביומא שאחד או' לחבירו בא ואמדוד אפרסמון ונתבסם אני ואתה ע"ש ומכ"ש בזה שהוא אין בידו כלל לקיים המצות כתיקונה ומזכה לחבירו הנה שכרו אתו ומעלה עליו כאילו עשאו בעצמו ומכ"ש היכא שיש כאן כזית ומחצה מצה שמצוה שלא לחלק לחצאין רק לחלק כזית לבד וחצי כזית לבד ויטילו גורל או שיתרצה ויתפייס אחד מהם לחבירו להניח לו הכזית שלם ושפיר דמי כנלענ"ד:

ברכי יוסף שם

ד. אם אין לו רק פחות מכזית מצה בליל פסח אין לו חיוב כלל לאוכלו, ולא מצוה הוא כלל. הרב שבות יעקב ח"ב סוף סי' ח"י. ונראה לי דקצת מצוה איכא. וזכר לדבר מדקי"ל (יומא עג: רמב"ם הל' שביתת עשור פ"ב ה"ג) חצי שיעור אסור מן התורה, וה"ה דאיכא קצת מצוה בחצי שיעור. ולא יהא אלא לזכר המצוה צריך לאוכלו.

כלל י"ב) חצי שיעור חי איכא בקיום המלות למי שאי אפשר
 לו לקיים כל שיעור המלה אם חייב לקיים
 מקלט השיעור האריך בזה מרן חיד"א בצרכי יוסף סי' תפ"ב אות
 ד' וכתב הרב דברי מנחם שם בשם הרב כסא אליהו דאשתמיט
 עהרב ברכ"י דברי הריטב"א שכתב דאינו מקיים מלה כלל בפחות
 מכשיעור ואין ס' כס"א ובני חיי שליין שם מלוויים אללי ואם דברי
 הריטב"א הם בחידושו ליומא על דף ט"ל גבי לחם הפנים כבר
 דחה רחיה זו הגאון חתם סופר הביא דבריו הגאון מוהר"ץ הירש
 חיות בהגותיו ליומא שם בטוב טעם דאינה מלה המוטלת על הפרט
 רק המלה על כל כהני בית אב שיתחיל לחם הפנים ואם נתחיל
 על ידי אחר גם כן נתקיימה המלה משום הכי משכו ידיהם אבל
 בכל אכילת מלה שמוטלת על הפרט אם אין לו כזית חייב לאכול
 על כל פנים מה שמואל וכתב על דבריו שהם נכונים גם מרן חיד"א
 במחזיק ברכה סי' תע"ה דחה רחיה זו עי"ש ובעיקר הדבר ראיתי
 לרבינו המשנה למלך בהלכות חמץ פרק א' הלכה ז' דקאי בשיטת
 הסוברים דפחות מכשיעור אינו מקיים שום מלה שכתב דהא האוכל
 פחות מכשיעור לא עשה ולא כלום עכ"ל ונעלמו דב"ק מהרבנים
 הג"ל והרב עקרי הד"ט בא"ח סי' י"ט אות י"ג הביא דבריו מרן
 החבי"ף צם' ראה חיים ד' י"ד ע"א ס"ל דאיכא מלה וליין לעיין
 צם' קהלת יעקב ואין מלוי אללי ס' עיקרי הד"ט לראות דב"ק ומרן
 מוהריט"א צם' קהלת יעקב סי' קל"ז מד' מ"ח ע"ג (מדפיס אשכנז)
 ואילך האריך בזה ונראה דעתו דליכא שום מלה ושם הביא דברי
 המשל"מ הג"ל וסקיל וטרי בהן עי"ש ולפי הנראה ד"ק סותרים למה
 שכתב בספר הלכות יו"ט בפרק ח' דכזורות אות פ"א (ד"ה והנה ראיתי)
 דשם כתב דמהני חלי שיעור עי"ש וראיתי להרב פתח הדציר בח"ב
 במפתחות ד' קע"ז ע"ב שנתעורר בזה ועי"ש בפנים ד' ז' ע"ג
 ויו"ד ע"ב ועיין ביטור און במערכת ה"ה אות ל"ח (וכתב שם דגם

ק'
 הם
 ז"ו
 צ"
 צ"
 סף
 צ"
 וזה
 זע
 בה
 וכן
 ג'
 לה
 כן
 ס'
 ותי
 ש"
 אין
 זה
 ק"
 ות
 אם
 לא
 נה
 וקו
 בן
 בו
 זון

משנה ברורה סימן תרעא

(ו) עד שבלייל אחרון וכו' - ומי שאין לו שמן הרבה יתן [ו] באחד שמן כשיעור והמותר יחלק לכולם שאם יעשה לכולם בשוה לא ידליק אפילו אחד כשיעור. ואם יש לו שמן בצמצום על כל השמנה ימים ולחבירו אין לו כלום מוטב שיזליק בכל לילה אחד ויתן גם לחבירו דהא מדינא א"צ אלא אחד כנ"ל [ז] ודוקא כשחבירו אינו מב"ב או שאינו סמוך על שולחנו אבל אם הוא מב"ב מוטב שיהיה הוא מהמהדרין:

אליה רבה סימן תרנח

כתב בהגהת מהרי"ל [הל' לולב אות יג] אדם שיש לו אתרוג מיוחד ובעיר אחרת אין להם אתרוג כלל, מוטב שישלחנו לשם כדי שיצאו רבים ידי חובתן והוא יברך על של הקהל. ובתשובות בית יעקב סי' קי"ד הקשה מהא דמצא תפילין שם דמיהן ומניהן [ב"מ כט ע"ב], הרי דהתירו לעשות איסור אף כדי שיעשה מצוה בממון שלו אף דאיסורא איכא בשאר (עבירה) [אבידה] עכ"ל. ולענ"ד לא קשה מידי, דהתם טעמא כמ"ש בחו"מ סי' רס"ז [סכ"א] שדבר מצוי לקנות תפילין בכל שעה ואין הבעלים מקפידין, ואם כן אין איסור כלל כמ"ש בסמ"ע שם [סק"ל]. ועוד הא כתב בכלבו [סי' עב מא ע"ב] הראב"ד היה נוהג לקנות אתרוג משלו והיה נותנו לכל הקהל במתנה על מנת להחזיר, וביומא דערבה היה מבקש לכל אחד שיפרע דמי אתרוג, שמא היה בהם מי שינהג סלסול בעצמו או שיהיה רוחו גסה שלא ירצה לצאת אלא בשלו ע"כ. הרי דקרי לזה שרוצה בשלו סלסול. לכן נראה דאף משום יחיד הדר בישוב שאין לו אתרוג ראוי לשלחו והוא יברך על אחר, ובלבד שאותו יחיד לא יפשע דוגמא דעירוב תבשילין [ביצה טז ע"ב]

שו"ת מנחת אלעזר חלק ב סימן לח

לידדי המופלג וכו'.

הגיענו מכתבך זה כביר ומפני הטירדא לא השבתי והנחתיו למשמרת ועתה בא לידי ואמרת אישיבך תשובה מאהבה מפני הידידות. ואין מוקדם ומאוחר בתורה:

בדבר שאלתך מי שיש לו ב' כזיתים למרור לב' לילי פסח ולחבירו אין לו כלל האיך יעשה אי יותר טוב שיתן לחבירו כזית א' או שיותר טוב שיקיים הוא בעצמו המ"ע דרבנן בליל שני שאין אומרי' לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך ויקיימו שניהם המ"ע של תורה (והנ' שגגה פלטה קולמסו במחכ"ת דהנה פסקינן מרור בזמה"ז דרבנן גם בליל א' וספיקו שייך רק במצ' היינו כשיש לו ב' כזיתים מצה בליל א' וצריך לעצמו כזית מצה בליל ב' או יתנו לחבירו כדי לצאת מ"ע דאורייתא בליל א') עכ"ל השאלה:

והנה פשוט דהך דאין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך הא פסקינן דהוא רק כשפשע חבירו אז לא אמרינן חטא בשביל שיזכה חבירך כמ"ש התוס' בשבת (דף ד' ע"א) ובעירובין (ל"ב ע"א) וכן פסקינן בש"ע או"ח (סי' ש"ו סעי' י"ד) במי שאנסוהו בתו וכו' ויצא אפי' חוץ לג' פרסאות בשבת וכופין אותו ע"ז לצאת להצילה והיינו כמ"ש שם הב"י משום דבלא פשע אמרינן חטא בשביל שיזכה חבירך ואף דהתם מיירי במצו' רבה מאוד שלא תמיר דתה ותעבור כל ימי' ומצו' לחלל שבת כדי שתשמור בשבתות הרבה כמ"ש שם בב"י ובמ"א ואין ראי' לכאו' לנידון דידן ששאל כמע"ל במצה או מרור שהוא מצוה א' דיחיד מ"מ בלא"ה פסק המ"א בסו"ר רנ"ד ס"ק כ"א כתי' התוס' דבלא פשע אז אומרים חטא בשביל שיזכה חבירך (גם בלא עשה דרבים) והעיקר תלוי באם פשע או לא עמ"ש במ"א וממילא בנידון דידן כשלא פשע חבירו היינו שלא הי' לו במציאות להכין לו מצה או מרור (ושייך פשיעה גם במצוה דרבנן כדאמרינן בביצה ט"ז ע"ב דא"ל שמואל לההיא סמיא פושע את במה שלא הכין עירוב תבשילין שהוא דרבנן) אז באמת י"ל חטא בשביל שיזכה חבירך במצוה חמורה יותר ויתן לחבירו כזית מצה להיות לו לילה הראשון' שהוא מ"ע דאורייתא:

והנה גם כשפשע חבירו ולא הכין לו המצה י"ל לכאו' דג"כ נאמר חטא בשביל שיזכה חבירך לפי"ד התוס' שם דבמצוה דרבים אמרינן חטא בשביל שיזכה חבירך גם כשפשע וא"כ לפימ"ש"כ הט"ז בסו"ר תרנ"ה דלולב הוי מצו' דרבים כיון שהוא ממצות החג כדאמרי' במ"ק וכיון שמצות החג הוי עשה דרבי' א"כ כמו כן מצה ומרור הוי מצוה דרבים וגם כשפשע י"ל חטא בשביל שיזכה חבירך. אך באמת במ"א סי' תמ"ו ס"ק ב' כ' דדוקא שופר שהיחיד מוציא הרבים י"ח

הוא מצוה דרבים אבל לא חמץ וא"כ ה"נ לולב לא הוא מצוה דרבים וכבר העיר בפמ"ג שם ס' תרנ"ה אך בנידון דידן י"ל דא"צ לפלוגתתן דממ"נ אם מצה הוא מצוה דרבים הא גם כזית שלו מליל שני היא מצוה דרבים וא"כ מהיכי תיתי לומר דמצות חבירו עדיף ואי משום דשל חבירו הוא מצוה דאוריית' ושלו הוא מצוה דרבנן (בליל שני) הא עכ"פ גם שלו הוא מצו' דרבים ועד כאן לא כ' התוס' במצוה דרבים דאמרינן חטא בשביל וכו' גם כשפשע חבירו היינו דהזכות של חבירו הוא במ"ע דרבים והוא יחטא רק במצו' דיחיד ובחטא קל אבל גם כשיחטא הוא במצוה דרבים ג"כ. מסתבר דל"ש דברי התוס' אלו וא"כ ל"ש זה כשפשע כנו'.

תוספות מסכת שבת דף ד עמוד א

וכי אומרים לו לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך - והא דאמר בבבב מערבין (עירובין לב: ושם) רבי סבר ניחא ליה לחבר דליעבד איסורא קלילא ולא ליעבד עם הארץ איסורא רבה התם כדי שלא יאכל ע"ה טבל על ידו דאמר לי' מלא לך כלכלה של תאנים מתאנתי אבל הכא שלא נעשה האיסור על ידו אין אומרים לו חטא אפי' איסור קל שלא יבא חבירו לידי איסור חמור ואומר ריב"א דאפי' למדביק עצמו אין לפשוט משם להתיר דהתם עדיין לא נעשה האיסור ומוטב שיעשה איסור קל ולא יעשה איסור חמור על ידו אבל הכא המעשה של איסור כבר נעשה וממילא יגמור לא יעשה אפי' איסור קל בידים והא דתנן בהשולח (גיטין דף מא: ושם) מי שחציו עבד וחציו בן חורין כופין את רבו ועושה אותו בן חורין ואע"ג דבהאי פירקא (דף לח:) א"ר יהודה כל המשחרר עבדו עובר בעשה דלעולם בהם תעבודו שאני פריה ורביה דמצוה רבה היא כדמשני התם בר"א שנכנס לבה"מ ולא מצא שם י' ושחרר את עבדו להשלימו לי' מצוה דרבים שאני ועוד י"ל דדוקא היכא דפשע קאמר וכי אומרים לו לאדם חטא כדי כו' ואתי שפיר הא דאמר' בריש תמיד נשחט (פסחים דף נט. ושם) דאתי עשה דפסח שיש בו כרת ודחי עשה דהשלמה וקא עברי כהנים בעשה דהשלמה ומקריבין למחוסר כפורים כפירתו כדי שיביא פסחו וכן בפרק בתרא דעירובין (דף קג: ושם) כהן שנמצא בו יבלת חבירו חותכה לו בשיניו אע"ג דהוי שבות וגבי חציה שפחה וחציה בת חורין שנהגו בה מנהג הפקר וכפו את רבה בהשולח (גיטין דף לח:) משום שהיתה מחזרת וממציאה עצמה לזנות ודומי' לאנוסין והוי נמי כמצוה דרבים.

שו"ת בצל החכמה חלק ג סימן מג

ואמנם ראיתי בשו"ת מחנה חיים (ח"א סוסי' כ"ט) נסתפק במי שיש לו ב' זיתים מצה משומרת אם יתן לחברו כזית א' והוא יצא בא', דחבירו שאין לו אנוס הוא ופטור וי"ל דלא שייך ערבות בכזה ע"ש בתחילת דבריו. מ"מ ביש לו כזית מצה יתר על הצריך לו גם לדידי' פשיטא שצריך לתת לו. ולדעת שאר אחרונים גם בזה צריך לתת כדי שיצאו שניהם יד"ח מעיקר הדין ואף שע"י כך יתבטל הוא עצמו מהידור מצוה.

(ג) ועפ"י"ז נלענ"ד בס"ד דנהי דמי דמשתדל ומפציר בחבירו למכור לו חפץ שאינו עומד למכירה עובר בלאו דלא תתאוה ואם גם לקחו ממנו עובר גם בלאו דלא תחמוד, היינו דוקא כשבעל החפץ זכאי להחזיק בחפץ ההוא, אבל אם בעל החפץ מחוייב עפ"י הדין למכור או להחליף חפץ ההוא לאיש הדורשו ממנו, וכגון בהך דלעיל (אות י"ב) שלזה יש מצה שמורה יותר מכדי צורכו ולחבירו אין כלום לצאת יד"ח מצות אכילת מצה בליל פסח, לא שייך בזה לאו דלא תחמוד ומותר להשתדל עמו ולהפציר בו שיתן לו כזית מצה ההיא כיון שבלא הפצרתו הלה מחוייב ליתנה לו. וממילא דל"ש בזה גם לאו דלא תתאוה, דכל שאם עושהו אינו עובר בלא תחמוד, אין כאן גם משום לא תתאוה כמש"כ לעיל (אות ט'). כנלענ"ד בס"ד מסברא.